

Reima Pietilän modernismin käsite

Tommi Aho

doi.org/10.23995/tht.159721

Artikkelissani hahmottelen arkkitehti Reima Pietilän käsitystä modernismista tarkastelemalla, mitä käsite "modernismi" tarkoittaa hänen kirjoituksissaan. Osoitan, että modernismin käsitteellä ei ole Pietilälle vain yhtä, tarkkarajaista merkitystä vaan hänen käsityksensä modernismista on erittäin monitahoinen. Hänen käsityksestään voi hahmottaa kolme aihekokonaisuutta.

Ensimmäinen koskee modernismien kirjoa, sillä Pietilän mukaan ei ole olemassa vain yhtä modernismia vaan monia. Ne eivät edusta erilaisia tyylejä vaan arkkitehtuurikäsitteitä, joiden tulee kyetä elämään rinnakkain. Arkkitehtuurin historiassa tämä ei ole kuitenkaan toteutunut vaan tietyillä modernismin suuntauksilla on ollut ylivalta. Toinen johtopäätös on, että modernismi on Pietilälle olemukseltaan ajallinen ilmiö. Se on ominainen ns. pitkälle 1900-luvulle, jonka aikana modernismia pitäisi kehittää eteenpäin. Näin ei ole kuitenkaan tapahtunut, vaan modernismi on jäänyt keskeneräiseksi samaan aikaan kun postmodernismin piirissä modernismi haluttaisiin jo jättää taakse. Kolmantena johtopäätöksenä esitän, että Pietilälle ideaalinen modernismi on "futurismia". Se on ajattelua ja toimintaa ohjaava näkemys, jossa menneisyys ja tulevaisuus ovat samanaikaisesti läsnä nykyhetkessä. Pietilälle futurismin päämäärä on keskeneräisen modernismin täydellistäminen arkkitehtuurilla, joka on vielä löytämättä ja vasta muodostumassa.

Asiasanat: *Reima Pietilä, modernismi, moderni arkkitehtuuri*

I protest the use of the term “modernism”.
– Reima Pietilä¹

Arkkitehti ja akateemikko Reima Pietilä (1923–1993) tunnetaan useiden kansainvälisesti merkittävien rakennusten suunnittelijana yhdessä vaimonsa arkkitehti Raili Pietilän (1926–2021) kanssa. Näihin lukeutuvat muiden muassa ylioppilaskuntatalo Dipoli (valmistui 1966) ja Suomen tasavallan presidentin virka-asunto Mäntyniemi (1993). Reima Pietilän henkilökohtaiseen tuotantoon sisältyy myös suuri määrä kirjoituksia. Yksi Pietilän kirjoituksissa vuodesta ja vuosikymmenestä toiseen toistuva aihe oli modernismi, johon hän suhtautui hyvin monitahoisesti.

Pietilän suhdetta modernismiin on käsitelty tutkimuksessa eri näkökulmista,² mutta hänen omaa näkemystään modernismista ei ole tutkittu. Aiemmassa tutkimuksessa on jäänyt käsittelemättä perustavanlaatuinen kysymys, mitä käsite ”modernismi” oikeastaan tarkoitti Pietilälle. Tässä artikkelissa pyrin vastaamaan

tuohon kysymykseen lähilukemalla Pietilän kirjoituksia ja teemoitteleamalla niiden sisältöä ja siten hahmottelemaan hänen käsitystään modernismista. Useimmiten Pietilää on tutkittu hänen rakennustensa ja suunnitelmiansa kautta tai hänen kirjoituksiaan niihin peilaten. Tästä poiketen tarkastelen Pietilää ensisijaisesti hänen kirjoitustensa kautta, koska ne tarjoavat suuremman näkymän hänen käsityksiinsä sen sijaan että niitä tulkittaisiin välillisesti hänen suunnittelutöistään.

Tässä artikkelissa osoitan, että modernismin käsitteellä ei ole Pietilälle vain yhtä, tarkkarajaista merkitystä, vaan hänen käsityksensä modernismista on erittäin monitahoinen. Hänen käsityksestään voi hahmottaa kolme aihekokonaisuutta: 1) ei ole vain yhtä modernismia vaan kokonainen modernismien kirjo, 2) modernismi on olemukseltaan ajallinen ilmiö ja 3) ”futurismi” on ideaalista modernismia.

Artikkelini suppeassa mitassa keskityn Reima Pietilän kirjoituksiin *Arkkitehti*-lehdessä. Lehti julkaisi 1950-luvulta aina 1990-luvun alkuvuosiin saakka yli 60 Reima Pietilän kirjoitusta sekä muutamia Raili ja Reima Pietilän nimissä kirjoitettuja tekstejä. Luen yhteiskirjoituksia Reiman ajattelusta kertovina lähteinä, mitä ne vähintäänkin osittain ovat. Tarkoitukseni ei ole vähätellä Raili Pietilän merkitystä, joka on ollut Reiman kirjoittamismahdollisuuksien kannalta ratkaiseva.³ Lehtikirjoitusten lisäksi täydennän kuvaa Reima Pietilän ajattelusta valituilla kirjallisisilla lähteillä.

Modernismin käsitteestä

Modernismin käsitteen tarkastelu on luontevaa aloittaa Pietilälle henkilökohtaisesti tärkeästä

1 Reima Pietilä. ”Unfinished Modernism,” 1979, 13. Paimaton moniste. Anni Vartolan arkisto. International Alvar Aalto Symposium, ”The State of Modernism” -kansio. Tästä julkaisemattomasta lähteestä kiitos Anni Vartolalle.

2 Ks. esim. Olli-Paavo Koponen, ”Hervannan keskusakseli ja myytti Reima Pietilän arkkitehtuurin suomalaisuudesta,” teoksessa *Raili ja Reima Pietilä: Modernin arkkitehtuurin haastajat*, toim. Eriika Johansson, Kristiina Paatero & Timo Tuomi (Suomen rakennustaiteen museo, 2008), 32–39; Aino Niskanen, ”Pietilä Team 10:n piirissä,” teoksessa *Raili ja Reima Pietilä. Modernin arkkitehtuurin haastajat*, toim. Eriika Johansson, Kristiina Paatero & Timo Tuomi (Suomen rakennustaiteen museo, 2008), 24–31; Roger Connah, *Writing Architecture: Fantômas Fragments Fictions: An Architectural Journey Through the Twentieth Century* (Rakennuskirja, 1989); Kaisa Broner-Bauer, *Visions of Architecture: Reima Pietilä and the Meaning of Modern Form / Arkkitehtuurin visiot. Reima Pietilä ja muodon merkitykset* (OKU Publishing, 2019), erityisesti 181–187; Petteri Kummala, ”Muotoaan etsivä modernismi: Reima Pietilän varhainen ura. PTAH ja Le Carré Bleu,” teoksessa *Sanastelu, luonnostelu, kuvittelu: Reima Pietilä ja arkkitehtuurin luova prosessi*, toim. Kaisa Broner-Bauer & Marja-Riitta Norri (OKU Publishing, 2023), 164–183.

3 Pietilöiden työnjaosta ks. esim. Eriika Johansson, ”Raili ja Reima Pietilä,” teoksessa *Raili ja Reima Pietilä: Modernin arkkitehtuurin haastajat*, toim. Eriika Johansson, Kristiina Paatero & Timo Tuomi (Suomen rakennustaiteen museo, 2008), 10–11; Broner-Bauer, *Visions of Architecture*, 173–177.

Suomen etymologisesta sanakirjasta.⁴ Sanakirja tunnistaa sanan ”moderni”, jolle on annettu sellaisia merkityksiä kuin ”uudenaikainen, nykyaikainen, ajanmukainen, muodikas”. ”Modernin” alkuperäksi sanakirja mainitsee latinan sanan *modernus*, ”nykyaikainen, nykyinen”.⁵ Modernismin käsite puolestaan esiintyy ensimmäisen kerran 1600-luvun loppupuolella, kun sitä käytettiin Ranskassa leimaamaan kiihkoilijoiksi puolue, joka pyrki tuomaan tieteellistä edistystä taiteisiin.⁶

Tunnetun määritelmän modernismille antaa Marshall Berman. Hän kuvaa modernin elämän olemusta ristiriidaksi, johon sisältyy samanaikaisesti halu muutokseen ja toisaalta kauhistus, jonka muutos aiheuttaa.⁷ Bermanille tämä kiteytyy Karl Marxin ja Friedrich Engelsin toteamukseen, että kaikki pysyväinen katoaa.⁸ Bermanin mukaan modernismi viittaa kirjoon näkemyksiä, joiden avulla ihmisistä pyritään tekemään modernin muutoksen toimijoita ja kohteita – siis antamaan ihmisille mahdollisuus muuttaa maailmaa, joka muuttaa heitä itseään.⁹ Toisin sanoen modernismi on tapa jäsentää ja käsitellä muuttuvaa nykyaikaa.

Pietilän kirjoituksissa käsitteet ”moderni” ja ”modernismi” eivät ole yksiselitteisiä, ja hän hyödyntää niitä huoletta sekaisin. ”Moderni” esiintyy usein arkkitehtuurin määritteenä muodossa

”moderni arkkitehtuuri”.¹⁰ Yhtä lailla Pietilä kirjoittaa ”nykyarkkitehtuurista”,¹¹ ”nykyaikaisesta arkkitehtuurista”¹² ja ”uudesta arkkitehtuurista”.¹³ Nämä kaikki määritteelliset arkkitehtuurin käsitteet samaistuvat Pietilällä ”modernismiin”.

Modernismien kirjo

Modernismi ei ole mitään saumatonta makaronia, se on dramaattinen rättrimatto.
– Reima Pietilä¹⁴

Pietilän kirjoituksissa toistuu usein ajatus siitä, että modernismeja on monia. Hänelle eri modernismeissa ei kuitenkaan ole kyse erilaisista arkkitehtuurin tyyleistä formalistisessa merkityksessä vaan niitä yhdistävästä filosofiasta, jota ei voi vangita mihinkään tyyliin tai muuhun ”katsomuksen kapeikkoon”.¹⁵ Pietilä toteaaakin vastustavansa modernismia tyyllittelevän suunnittelun (engl. *styled design*) ja suunnittelukielen (*design language*) merkityksessä.¹⁶

Modernismien laajan kirjon sisällä Pietilä näkee kaksi erilaista arkkitehtuurikäsitystä: rationalistisen ja humanistisen.¹⁷ Tämän ”modernin kaksijakoisuuden” hän nimeää toisaalla ”Ja-

4 Broner-Bauer, *Visions of Architecture*, 119.

5 ”Suomen etymologinen sanakirja: moderni (haku-sana),” Kotimaisten kielten keskus, luettu 9.3.2025, <https://kaino.kotus.fi/ses>.

6 Matei Călinescu, *Five Faces of Modernity: Modernism, Avant-Garde, Decadence, Kitsch, Postmodernism* (Duke University Press, 2003), 68–69.

7 Marshall Berman, *All That Is Solid Melts into Air* (Verso, 2010), 13.

8 Tarkka suomennos on ”kaikki säätyperäinen ja pysyväinen katoaa”. Karl Marx & Friedrich Engels, ”Kommunistisen puolueen manifesti,” teoksessa *Valitut teokset 2* (Kustannusliike Edistys, 1978), 339.

9 Berman, *All That Is Solid Melts into Air*, 15–16.

10 Esim. Elissa Aalto, Juhani Pallasmaa, Reima Pietilä & Tuomo Siitonen, ”Arkkitehtuurin ulottuvuuksia. Keskustelu modernismin perinteestä,” *Arkkitehti*, nro 3 (1983), 65; Reima Pietilä, ”Kaamoslukemista,” *Arkkitehti*, nro 1 (1983), 76.

11 Reima Pietilä, ”Kahdeksan tapaa päästä laatikkoarkkitehtuurista,” *Arkkitehti*, nro 2 (1979), 40–41; Reima Pietilä, ”Modernismin uusin testamentti,” *Arkkitehti*, nro 2 (1985), 91.

12 Reima Pietilä, ”Arkkitehtuuri ja teknokulttuurin maailma,” *Arkkitehti*, nro 1 (1974), 67.

13 Esim. Pietilä, ”Kahdeksan tapaa päästä laatikkoarkkitehtuurista,” 39; Raili Pietilä & Reima Pietilä, ”Vapaa-aikakeskus, seurakuntakeskus ja liikekeskus. Hervanta, Tampere,” *Arkkitehti*, nro 5–6 (1979), 64.

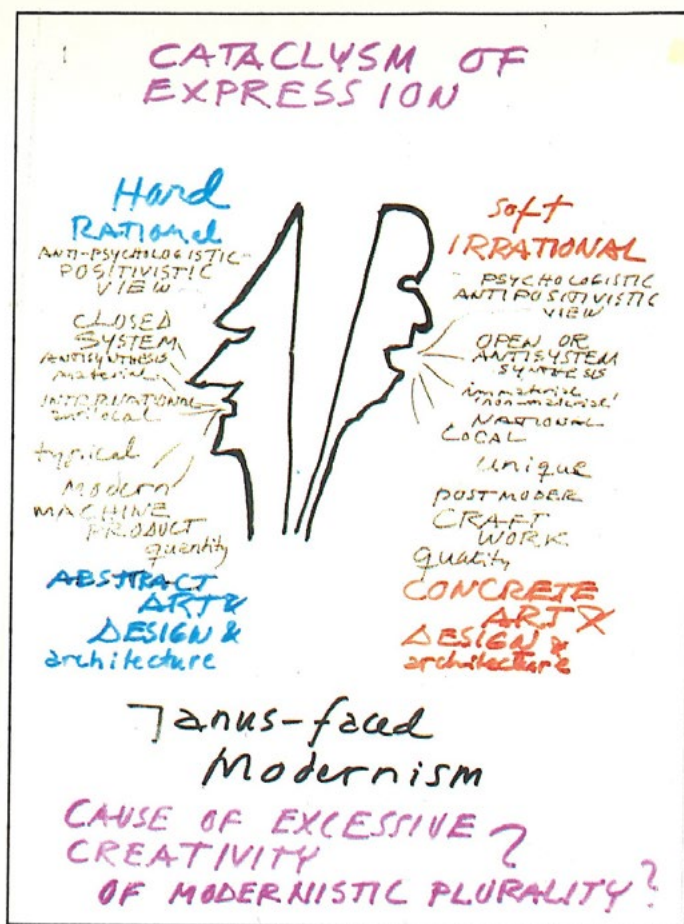
14 Broner-Bauer, *Visions of Architecture*, 87.

15 Aalto, Pallasmaa, Pietilä & Siitonen, ”Arkkitehtuurin ulottuvuuksia,” 64.

16 Pietilä, ”Unfinished Modernism,” 13.

17 Pietilä, ”Arkkitehtuuri ja teknokulttuurin maailma,” 67.

Kuva 1. Reima Pietilän piirros kaksijakoisesta modernismista. Kuva: *Arkkitehti*-lehti, kaikki oikeudet pidätetään.

päin” ja ”kaikki kulttuurin liike lähtee nykyihmisestä ja on nyt vaikuttavan ihmisen ominta tavoitekulttuuria”¹⁹ – toisin sanoen kaiken lähtökohtana on nykyihmisen tulevaisuuteen suuntautuvat tarpeet. Funktionalismi merkitsee Pietilälle kaikkea modernismia 1920-luvulta lähtien, pitäen sisällään eri arkkitehteja Walter Gropiuksesta Hugo Häringiin ja Pietilään itseensä.²⁰ Tosin itsensä hän lukee funktionalismin ”rear gardeen”, 1950-luvun arkkitehtien takajoukkoon, joka pääsi vielä hetkeksi toteuttamaan kehittyvää modernismia.²¹ Modernismien kirjoa korostaen Pietilä toteaa, että ”[f]unktionalismiksi kutsuttu arkkitehtuuri on aikamme olemuksen ja luonteen tulkitsija, ja sellaisena se on hyvin moni-ilmeinen ja muuttuu jatkuvasti”.²²

nus-kasvoiseksi modernismiksi”. Sen yksi puoli on ”kova rationaalinen”, johon hän liittää sellaisia määritteitä kuin positivistinen näkemys, kansainvälisyys, konetuote ja abstraktius. Toinen puoli on ”pehmeä irrationaalinen”, jota kuvaavat muiden muassa psykologinen näkemys, paikallisuus, käsityö ja konkreettisuus.¹⁸ Huomion arvoista on, että Pietilä ei tässä yhteydessä asetu kummankaan arkkitehtuurikäsitteen puolelle vaan toteaa oman tekemisensä ilmentävän niitä molempia.

Pietilän modernismeissa ”funktionalismi” toistuu usein. Yleisesti ottaen hän määrittelee, että funktionalismissa ”rakennus kasvaa sisältä ulos-

Toisaalta Pietilä viittaa ”funktionalismilla” aika ajoin rajatun modernismin suuntaukseen, joka muodostui mm. arkkitehtien Walter Gropiuksen ja Le Corbusier’n ympärille.²³ Tuon ensimmäisen maailmansodan jälkeen syntyneen rationalistisen suuntauksen vakiintuminen modernismin valtasuuntaukseksi turhauttaa Pietilää tavan takaa. Hän kuvaa, kuinka suuntaus ”lukkiutui oikeaoppiliseksi vanhan testamentin uskoksi tulevaisuuden arkkitehtuuriin”,²⁴ joka ”ei suvainnut uutta jälkikasvua, koska

18 Reima Pietilä, ”Kolme projektia: kolme mahdollista suunnittelutapaa,” *Arkkitehti*, nro 2 (1987), 22. Engl. *Janus-faced modernism*. Kaikki kuvaan liittyvät suomennokset ovat kirjoittajan.

19 Reima Pietilä, ”Kaamoslukemista,” *Arkkitehti*, nro 1 (1983), 75.

20 Reima Pietilä, ”Funktionalismi tulevaisuudessa,” *Arkkitehti*, nro 4 (1981), 52.

21 Ibid.

22 Pietilä & Pietilä, ”Vapaa-aikakeskus, seurakuntakeskus ja liikekeskus,” 54.

23 Pietilä, ”Funktionalismi tulevaisuudessa,” 52.

24 Reima Pietilä, ”Modernismin uusin testamentti,” *Arkkitehti*, nro 2 (1985), 92.

tuolta näkemykseltä puuttui kyky kuvitella oma kehityshaara yhdeksi monen muun rinnalle”.²⁵

Tutkimuksessa modernismin valtasuuntauksen varjoon jääneitä suuntauksia on käsitteellistetty monin eri tavoin. Esimerkiksi Colin St. John Wilson on kirjoittanut ”modernin arkkitehtuurin toisesta traditiosta”²⁶ ja Sarah Williams Goldhagen puolestaan – kankeasti käännettynä – ”sijoitetusta modernismista”²⁷. Kirjoituksissaan Pietilä ei niputa näitä *muista modernismeja* yhden käsitteen alle, vaikka edellä esittämäni kahtiajako rationalistiseen ja humanistiseen arkkitehtuurikäsitteeseen tarjoaisikin sille perustan. Sen sijaan Pietilä käyttää muista modernismeista useita eri nimiä, kuten mainitessaan ”[Frank Lloyd] Wrightin orgaanisen arkkitehtuurin, [Erich] Mendelsohnin ja Häringin ekspressionismin, [Rudolf] Steinerin antroposofisen koulukunnan, Aallon ja hänen nimissään käyvän humanismin jne.”²⁸

Kirjoituksissaan 1960-luvulta alkaen Pietilä kritisoi toistuvasti ”rationalismia” modernismin kirjon ja kehityksen tukahduttamisesta.²⁹ Pietilä kirjoittaa rationalismista toisinaan ”postfunktio-

nalismina”,³⁰ mikä ehkä kertoo hänen ajattelevan rationalismin erkaantuneen alkuperäisen funktionalismin hengestä. Pietilä kuvailee tällaista rationalismia ”monistuskelpoiseksi järjestelmä-arkkitehtuuriksi”³¹, jolle ominaista on mm. teollinen rakentaminen ja pyrkimys suunnittelevasta yksilöstä riippumattomaan ”objektiiviseen arkkitehtuuriin”.³² Hän kritisoi rationalismia myös laajemmin kulttuurien yhdenmukaistamisesta,³³ ihmisen alistamisesta³⁴ ja kaupallisuudesta³⁵. Pietilän mielestä modernismi – vertauskuvallinen puu – on alistettu kaupallisille intresseille, pala palalta myytäväksi:

Voimme ottaa puusta lohkonäytteitä vahingoittamatta sitä ja katkaisematta sen runkoa, niin ettei puu kuole, tai voimme leikata siitä oksan. [...] Mitä olemme tehneet tuhmaa on se, että olemme toimineet kuin kauppapuutarhurit. Modernismin kauppapuutarhureita ovat arkkitehdit olleet.³⁶

Pietilä ei kuitenkaan tuomitse rationalismia tykkänään, vaan hänestä rationalismilla on paikkansa *osana* modernismia. Hän näkee rationalismin osana myös omia suunnittelutöitään, esimerkiksi Suvikummun kerrostalohanketta³⁷ ja Suomen paviljonkia Brysselin maailmannäyttelyssä.³⁸ Pietilän rationalismikritiikissä onkin kyse ennen kaikkea siitä, että hän vastustaa ra-

25 Reima Pietilä, ”Hervannan läntinen keskusta-akseli,” *Arkkitehti*, nro 5–6 (1978), 61. Kritiikistä katso myös Pietilä, ”Kahdeksan tapaa päästä laatikkoarkkitehtuurista”; Reima Pietilä, ”Le Carré Bleun juhluvuosi 1983,” *Arkkitehti*, nro 7 (1982), 65–66; Pietilä, ”Kaamosluke-mista.”

26 Colin St. John Wilson, *The Other Tradition of Modern Architecture: The Uncompleted Project* (Academy Editions, 1995), 6–8. Suomennos kirjoittajan.

27 Sarah Williams Goldhagen, ”Coda: Reconceptualizing the Modern,” teoksessa *Anxious Modernisms*, eds. Sarah Williams Goldhagen & Réjean Legault (Canadian Centre for Architecture & the MIT Press, 2000), 306. Engl. *situated modernism*, suomennos omani.

28 Reima Pietilä, ”Tulevaisuuden arkkitehtuuria etsimässä. Satish Gujralin haastattelu,” *Arkkitehti*, nro 1 (1985), 66.

29 Ks. esim. Reima Pietilä, ”Haastattelu,” *Arkkitehti*, nro 1–2 (1962), 2–3; Reima Pietilä, ”Vastaavuuspeli,” *Arkkitehti*, nro 5 (1967), 37–38.

30 Esim. Reima Pietilä, ”Arkkitehtuurikeskustelun kartta-kuvioita,” *Arkkitehti*, nro 7 (1978), 40; Pietilä, ”Le Carré Bleun juhluvuosi 1983,” 65.

31 Reima Pietilä, ”Kysy Asko Salokorvelta, mikä on Suomessa arkkitehtuuria 1900-luvulla,” *Arkkitehti*, nro 8 (1971), 66.

32 Reima Pietilä, ”Arkkitehtuuri, estetiikka, yhteiskunta, ideologia,” *Arkkitehti*, nro 1 (1973), 58.

33 Pietilä, ”Unfinished Modernism,” 11.

34 Pietilä, ”Arkkitehtuuri, estetiikka, yhteiskunta, ideologia,” 58.

35 Pietilä, ”Kysy Asko Salokorvelta,” 66.

36 Broner-Bauer, *Visions of Architecture*, 69.

37 Pietilä, ”Funktionalismi tulevaisuudessa,” 54.

38 Malcolm Quantrill, *Reima Pietilä* (Kustannusosakeyhtiö Otava, 1987), 186.

tionalismia siinä muodossa kuin se hänen omalla aikanaan ilmenee.³⁹

Pietilän käsitys modernismien kirjosta heijastuu hänen ja Railin suunnittelemaan arkkitehtuuriin, joka karttaa yksiselitteisiä luokitteluja ja jonka viitepisteet löytyvät sieltä täältä menneisyydestä.⁴⁰ Reima sijoittaa heidän suunnittelutyönsä jonkin tietyn modernismin suuntauksen sijaan koko modernismin kirjolle:

Kirjoitan tähän Metso, tuohon New Delhi, ja tuonne kirjoitan kolme luterilaista kirkkoa. Olisiko Dipoli vielä tuossa jossain? Nämä ovat varmasti siksi paljon erilaisia töitä, että ne eivät kuulu samaan kategoriaan. Tai sanotaan, että ne ovat samasta puusta, mutta leikattu eri kohdista. Ne ovat modernismin pikku ismejä. Ja voi sanoa, että Mäntyniemi on varmasti omalla tavallaan riittävän erilainen, eli siinä on jokin ismi lisää.⁴¹

Toisin sanoen Pietilälle kukin suunnitelma on suuntaus itsessään, ainutlaatuinen modernismin kehittelyn tulos. Tätä näkökulmaa Pietilöiden arkkitehtuuriin ei ole aina ymmärretty edes alan huipulla, mistä kertoo Kenneth Framptonin tölväisy, että New Delhin suurlähetystä ja Mäntyniemeä lukuun ottamatta Pietilä lankesi yhä uudestaan harhapoluille.⁴²

Modernismin ajallisuus

Kun käytän sanaa nykyisyys, nykyaika, tarkoitan aikaa, joka voi olla joko vajaan vuoden mittainen tai eräissä tapauksissa lähes sata vuotta pitkä. [...] Se [nykyisyys] on kulttuurista menneen ja tulevan välistä ei-kenenkään-maata. – Reima Pietilä⁴³

Modernismia käsitellessään Pietilä kirjoittaa usein ajasta. Pietilälle modernismi on leimallisesti ajallista – arkkitehtuuria, joka kuuluu tiettyyn ajanjaksoon, nykyaikaan. Siksi hänen mielestään modernismia ei voi vielä jättää taakseen vaan sitä olisi pikemminkin kehiteltävä eteenpäin.

Modernismin keskeneräisyys on Pietilän kirjoitusten tärkeä aikaan liittyvä aihepiiri. Ajatus modernista keskeneräisenä, 1600-luvun valistuksesta alkaneena projektina yhdistetään yleisesti Jürgen Habermasiin, joka piti puheen otsikolla ”Moderni – keskeneräinen projekti” vuonna 1980.⁴⁴ Pietilä tunsii Habermasin ajatuksen,⁴⁵ mutta lähes huomiotta on jäänyt, että Pietilän kirjoituksissa ajatus *arkkitehtuurin modernismin* keskeneräisyydestä on läsnä jo 1970-luvulla. Roger Connah on pannut merkille, että Pietilä mainitsee ”keskeneräisen modernismin” vuoden 1979 Alvar Aalto -symposiumin yhteydessä.⁴⁶ Varhaisimmillaan ajatus pilkahtaa Pietilällä kuitenkin jo vuonna 1973 hänen todetessaan, että ”nykyaikainen arkkitehtuuri ei vielä ole mitenkään valmis. Se on vasta kehityksen puolivälissä”.⁴⁷

39 Pietilä, ”Kysy Asko Salokorvelta,” 66.

40 Pietilä, ”Funktionalismi tulevaisuudessa,” 54; Reima Pietilä, ”Rakennusten ja kaupunkikuvien taistelevat metsot,” *Arkkitehti*, nro 3 (1983), 68.

41 Broner-Bauer, *Visions of Architecture*, 87–89.

42 Kenneth Frampton, ”Foreword,” teoksessa Malcolm Quantrill: *Finnish Architecture and the Modernist Tradition*, (E & FN Spon, 1995), vi–viii. Toisin kuin moni muu historioitsija, Frampton ei myöskään löydä Pietilälle paikkaa vaikutusvaltaisessa modernin arkkitehtuurin historiateoksessaan, lukuun ottamatta mainintaa Kuwaitin hankkeesta, vaikka kirjassa on erikseen Suomen arkkitehtuuria käsittelevä osio. Ks. Kenneth Frampton, *Modern Architecture: A Critical History* (Thames & Hudson, 2020).

43 Pietilä, ”Rakennusten ja kaupunkikuvien taistelevat metsot,” 67–68.

44 Jürgen Habermas, ”Moderni – keskeneräinen projekti,” teoksessa *Moderni/postmoderni*, toim. Jussi Kotkavirta & Esa Sironen (Tutkijaliitto, 1986), 95–113. Saks. *Die Moderne – ein unvollendetes Projekt*, suomennos Pertti Töttö.

45 Broner-Bauer, *Visions of Architecture*, 107.

46 Connah, *Writing Architecture*, 82.

47 Pietilä, ”Arkkitehtuuri ja teknokulttuurin maailma,” 67.

Pietilä ajoittaa modernismin keskeneräisyyden perimmäisen syyn 1920- ja 1930-luvuille, kun ”pyrittiin liian nopeaan uuden muodon ki-teytykseen. Hylättiin pitkä tie, jolla olisi luotu uuden suunnan perinne. Valittiin muotityylin lyhyt tie”.⁴⁸ Toisin sanoen syy on muiden muas-sa Gropiuksen ja Le Corbusier’n edustaman suuntauksen vakiintuminen modernismin val-tasuuntaukseksi. Keskeneräisyyden jääminen pysyväksi tilaksi johtuu Pietilän mukaan kuvi-telmasta, että arkkitehtuurin ”pelkistynyt nyky-muoto on kehityksen lopullinen tila ja järkevyy-den huippu”.⁴⁹

Pietilä ajattelee, että modernismilla on jokin tiet-y määrä piilevää ”kehityskelpoisuutta”, joka on ikään kuin kaivettava esiin rajallisen ajanjakson aikana. Jos modernismin mahdollisuuksia ei tutkita riittävästi, kuten Pietilä näkee rationalis-min ylivallan takia tapahtuneen, tai siirrytään liian aikaisin modernismista eteenpäin, kuten postmodernismin piirissä pyrittiin, jää moder-nismi pysyvästi kesken ja täydellistymättä.⁵⁰ Par-haiten Pietilän ajatusta modernismin kesken-eräisyydestä selventää hänen puuvertauksensa, joka on pitkän lainauksen arvoinen:

Kokonaisuutena modernismi on mahtava puu, kulttuurirunko. Minulla on sellainen hypo-teesi, että me olemme käyttäneet vasta 30% sen rungosta; 70% on vielä kysymysmerkki. Luultavasti me olemme jossain työstövaihees-sa parasta aikaa. Ja minua kiinnostaa se, että pääsemmekö me siihen todella käsiksi. Jos nyt on niin, että se jää meiltä hyödyntämättä, la-hoa se pystyy kuin joku kelo, joka kaadetaan aikanaan pois toisen tieltä. Kysymysmerkki on, pystymmekö saamaan jotain aikaan ennen kuin tällainen luonnollinen hajoaminen tapah-

tuu. Sehän riippuu meistä, kuinka paljon me luomme ja kuinka paljon olemme luomatta. Minulla on sellainen tunne, että modernismin puu ei ole vielä tarkoitettu pitkään aikaan kaa-dettavaksi. Annetaan sen kasvaa vain.⁵¹

Ilmeisesti Pietilän modernismikäsitteeseen liittyy metafyyssistä idealismia, sillä hänelle modernis-mi on perustavasti olemassa jossain konkreettis-ten olioiden – siis rakennusten, piirustusten ym. – tuolla puolen. Tältä osin paljastava on Pietilän väite, että ”moderni arkkitehtuuri on yhä edel-leen olemassa vain filosofian muodossa, ilman toteutettuja töitä. Väitän, että alle 50 % moder-nismista on vasta rakennuksina; loput ovat vielä paperilla tai syntymättä”.⁵²

Pietilän ajatus keskeneräisestä, tietyn ajan puit-teissa löydettävästä modernismista herättää kysymyksen siitä, mistä tuo ajanjakso alkaa ja mihin loppuu. Pietilän käsitystä voisi kutsua modernismin pitkäksi 1900-luvuksi, soveltaen Eric Hobsbawmin ajatusta vuosisadat ylittävistä omaleimaisista ajanjaksoista – kuten ”pitkä 1800-luku” Ranskan vuoden 1789 vallankumo-uksesta jatkuen ensimmäisen maailmansodan alkuun vuonna 1914.⁵³ Nimittäin Pietilän mu-kaan modernismi muodostui 1880-luvulla.⁵⁴ Pi-simmillään hän ulottaa modernismin ajan tule-vaisuuteen vuoteen 2010.⁵⁵ Tämä ei kuitenkaan ole hänen ainoa rajauksensa, vaan yhtä lailla hän ajoittaa modernismin alun 1900-luvun alkuun⁵⁶ ja ennustaa modernismin päättymistä vuonna 2000.⁵⁷ Kyse ei kuitenkaan ole *pelkästään* ajasta: Pietilän mukaan kaikki 1900-luvulla rakennettu

48 Aalto, Pallasmaa, Pietilä & Siitonen, ”Arkkitehtuurin ulottuvuuksia,” 64–65.

49 Pietilä, ”Hervannan läntinen keskusta-akseli,” 61.

50 Pietilä, ”Rakennusten ja kaupunkikuvien taistelevat metsot,” 69; Broner-Bauer, *Visions of Architecture*, 69–71.

51 Broner-Bauer, *Visions of Architecture*, 67–69.

52 Aalto, Pallasmaa, Pietilä & Siitonen, ”Arkkitehtuurin ulottuvuuksia,” 65.

53 Eric Hobsbawm, *Äärimmäisyyksien aika: Lyhyt 1900-luku (1914–1991)* (Vastapaino, 1999), 19–20.

54 Broner-Bauer, *Visions of Architecture*, 101 & 109.

55 Ibid., 87.

56 Ibid.; Quantrill, *Reima Pietilä*, 191.

57 Pietilä, ”Modernismin uusin testamentti,” 92.

ei ole modernismia vaan pelkästään se, mikä on rakennettu ”oikeassa nykyajan hengessä”.⁵⁸

1970- ja 1980-luvuilla suosioon noussut postmodernismi on Pietilälle ongelmallinen ilmiö. Sen piirissä pyrittiin jättämään modernismi taakse, mutta tätä Pietilä pitää ennenaikaisena ja sokeana heittäytymisenä tuntemattomaan.⁵⁹ Yhtä lailla hän pitää postmodernismin eklektisiä viittauksia arkkitehtuurin historiaan pinnallisina⁶⁰ ja ”muotokurin höllentämistä” hyödyttömänä tapana luoda uusi muotokieli.⁶¹ Pietilän mukaan postmodernismin sekavuus ja sattumanvaraisuus johtaa siihen, että ”muoto kasvaa ’ulkoa’ sisäänpäin [...] Postmoderni ideamaailma on antiteesi funktionalismin ydinteesille ’rakennus kasvaa sisältä ulospäin’”.⁶²

Esittämästään kritiikistä huolimatta Pietilä ei ollut postmodernismia kohtaan yksiselitteisen torjuva. Hän piti postmodernismin mukanaan tuomaa arkkitehtuurin ilmapiirin vapautumista tervetulleena rationalismin ylivallan jälkeen⁶³ ja oli utelias postmodernismia kohtaan. Pietilä esimerkiksi kirjoittaa, että ”kuljeksin koko modernin arkkitehtuurin alueella, otan riskejä, kurkistan mitä pojat puuhaavat postmodernismin takahuoneessa”.⁶⁴ Pietilän *intentio* oli kuitenkin aina modernistinen, mikä käy ilmi esimerkiksi Hervannan keskusakselin rakennuksissa ja sitä koskevista kirjoituksista.⁶⁵ Hän kirjoittaa hyödyntävänsä Hervannassa ”postmodernia tiiltä” ja ”postmodernia muotoa”, mutta toisella tavalla

kuin niitä liioitellen käyttävä – siis *väärinkäyttävä* – ”postmoderni koulukunta”.⁶⁶ Hän ikään kuin näyttää postmodernisteille mallia, kuinka ajanmukaista arkkitehtuuria tehdään oikein. Hervannan keskusakselin suhde postmodernismiin onkin tuottanut Pietilä-tutkijoille päänavia.⁶⁷ Kaikista ilmeisin, Pietilän itsensä esittämä vaihtoehto on kuitenkin jäänyt huomiotta: keskusakseli on modernismia, johon kuuluu uteliaisuus postmodernismia kohtaan ja siitä seuraava postmodernismin keinojen soveltaminen.

Pietilän käsitys modernismista suhteessa postmodernismiin käy yksiin jo edellä mainitsemani Marshall Bermanin ajatusten kanssa. Berman esittää, että postmodernismi on vain yksi modernismin suuntaus, joka pyrki avautumaan modernin elämän moninaisuudelle. Bermanille postmodernismi on tosiasiaa modernismia, koska molemmissa on kyse tavasta käsitellä muuttuvaa maailmaa, jossa kaikki pysyväinen katoaa.⁶⁸ Pietilä ilmaisee saman näkemyksen mitä parhaimmin:

Ajallemme ominaisia perustotuuksia ei ole vielä muutettu, ratkaisevasti. Modernismin tyypillinen muodonmuutoksen jatkumo pyörii yhä edelleen entisin eväin. Meillä ei ole vielä näkyvissämme ”lopullista todellisuutta”.⁶⁹

Pietilän mukaan modernismista ei siis voi luopua vielä postmodernismin hyväksi, koska aika ei ole kypsä ja modernismilla on yhä annettavaa.

58 Pietilä, ”Rakennusten ja kaupunkikuvien taistelevat metsot,” 67.

59 Pietilä, ”Modernismin uusin testamentti,” 92.

60 Pietilä, ”Arkkitehtuurin aatteet ja arki,” *Arkkitehti*, nro 8 (1974), 30; Pietilä, ”Funktionalismi tulevaisuudessa,” 53.

61 Pietilä, ”Modernismin uusin testamentti,” 92.

62 Pietilä, ”Kaamoslukemista,” 74.

63 Ks. esim. Pietilä, ”Kahdeksan tapaa päästä laatikko-arkkitehtuurista,” 40.

64 Quantrill, *Reima Pietilä*, 185.

65 Pietilä, ”Hervannan läntinen keskusta-akseli,” 60.

66 Ibid.

67 Ks. esim. Koponen, ”Hervannan keskusakseli,” 37.

68 Berman, *All That Is Solid Melts into Air*, 29–32, 345.

69 Pietilä, ”Kaamoslukemista,” 76.

Futurismi – ideaalinen modernismi

Modernismi on futurismeja, huomisen kuvittelua ja tämänpäiväistystä, sen nykyhetkistämistä.
– Reima Pietilä⁷⁰

Pietilän ajatusta modernismista nykyaikaan kuuluvana arkkitehtuurina ei pidä ymmärtää suppeasti juuri nyt käsillä olevan hetken ilmentämisenä. Kuten edellä on käynyt ilmi, myös menneisyys on erottamaton osa Pietilän modernismikäsitystä, ja vähintään yhtä tärkeäksi kohoaa tulevaisuuden merkitys.

Pietilä päätyy kutsumaan oman arkkitehtuurikäsityksensä suhdetta tulevaisuuteen ”futurismiksi”. Hänen mukaansa futurismi eli suuntautuminen tulevaisuuteen on ominaista ideaaliselle – siis parhaalle mahdolliselle – modernismille. Eri aikoina futurismi on kuitenkin saanut erilaisia muotoja, sillä Pietilän mukaan on ”olemassa useanlaisia futurismeja: 1880-luvun futurismi, 1910-luvun futurismi, futurismi 1925 ja niin edelleen”.⁷¹

Menneisyyden futurismeista ammentaminen kytkeytyy Pietilän ajatukseen modernismin keskeneräisyydestä, sillä hänellä ”on aiheena aina jokin tulematta jäänyt futurismi”.⁷² Toisaalta keskeneräisyyden syy on ollut Pietilän mukaan modernismin valtasuuntauksessa, jonka näkemys tulevaisuudesta ei elänyt ajassa ja kehittynyt vaan oli kuin ”seisova aaltoliike”.⁷³ Sen sijaan Pietilälle tulevaisuus on ”ikuisesti edellä siirtyvä huomispäivä”.⁷⁴

Pietilälle futurismi ei ole tulevaisuuden keksimistä tyhjästä. Sen sijaan hänelle ”arkkitehtuurin kokonaiskuvan” luominen on kuin avaruusajan tutkakuvat, joissa piirtyy ”tuntemattomien esineiden ääriviivoja”.⁷⁵ Kyse on siis jostain, joka on tuntematon, mutta olemassa. Toisessa yhteydessä Pietilä kutsuu tätä ”vielä syntymän tilassa” olevaa ”mahdolliseksi arkkitehtuuriksi” – *contra* ”tosiasiallinen arkkitehtuuri”.⁷⁶ Ernst Bloch on käsitellyt samaa ontologista aihepiiriä yleisemmällä tasolla. Bloch kirjoittaa: ”Ei-vielä on laaja alue, joka on jotain paljon muuta kuin pelkkä ei. [...] Ei-vielä on sitä, mikä on vasta epävarmaa ja vielä ratkaisematta, mutta mikä tämän vuoksi ei ole poissa maailmasta.”⁷⁷ Bloch myös toteaa, että ”ei-vielä-tullut on [...] tulevaisuutta joka vasta muotoutuu”.⁷⁸ Pietilän mainitsema mahdollinen arkkitehtuuri on juuri tätä ei-vielä-tullutta, sillä se on löytämättä, muodostumassa ja syntymisen tilassa.

Myös Pietilän ajatukselle futurismista ei vain arkkitehtuurina vaan perustavanlaatuisena *näkemys*enä löytyy vastine Blochilta, joka kuvaa ”utooppista ajattelua” näin: ”Eteemme avautuu laaja kenttä, jolla ei tarvita vain katsetta nykyajasta tulevaisuuteen päin, vaan [...] [on] luotava silmäys tulevaisuudesta nykyisyyteen ja menneisyyteen. Myös menneisyys täytyy ymmärtää uudella tavalla, nimittäin niin, ettei se ole vain pelkkää menneisyyttä, vaan myös [...] paradoksi – tulevaisuutta menneisyydessä.”⁷⁹ Pietilän futurismin ydintä voisikin kuvata blochilaiseksi utooppiseksi ajatteluksi, joka on menneen ja tulevan tutkimista ja niiden soveltamista tulevai-

70 Broner-Bauer, *Visions of Architecture*, 113.

71 Ibid., 99–101.

72 Ibid., 93.

73 Pietilä, ”Kahdeksan tapaa päästä laatikkoarkkitehtuurista,” 40.

74 Aalto, Pallasmaa, Pietilä & Siitonen, ”Arkkitehtuurin ulottuvuuksia,” 65.

75 Pietilä, ”Hervannan läntinen keskusta-akseli,” 61.

76 Pietilä, ”Harrastekoirat,” *Arkkitehti*, nro 6 (1967), 22; ks. myös Broner-Bauer, *Visions of Architecture*, 95.

77 Ernst Bloch, ”Ennakoitu tulevaisuus – mitä on utooppinen ajattelu ja mitä se saa aikaan,” teoksessa *Utopia, luonto, uskonto*, toim. Keijo Rahkonen & Esa Sironen (Kansan sivistystyön liitto, 1985), 27.

78 Ibid., 29.

79 Ibid., 22.

suuteen suuntautuvan arkkitehtuurin luomiseksi tässä hetkessä.

Johtopäätökset

Tässä artikkelissa olen tarkastellut modernismin käsitteen merkitystä Reima Pietilän kirjoituksissa ja hahmotellut sen pohjalta hänen käsitystään modernismista.

Ensimmäinen johtopäätökseni on, että Pietilälle ei ole olemassa vain yhtä, kaikenkattavaa modernismia vaan kirjo modernismin suuntauksia. Kyse ei ole arkkitehtuurin tyyleistä formalistisesta mielessä vaan syvällisemmin toisistaan eroavista arkkitehtuurikäsitteistä. Niistä jokaisella on Pietilän mukaan paikkansa osana modernismia, eikä minkään suuntauksen pidä nousta ylivoimaiseen ja muut suuntaukset tukahduttavaan asemaan.

Toisena johtopäätöksenäni esitän, että modernismi on Pietilälle olemukseltaan ajallinen ilmiö. Se on ominainen niin sanotulle pitkälle 1900-luvulle, jonka puitteissa pitäisi Pietilän mukaan löytää modernismin piilevä kehityskelpoisuus ja täydellistää modernismi. Pietilälle ongelma on, että modernismi on jäänyt keskenräiseksi ja sen kehitys on pysähtynyt, koska modernismin monimuotoinen kirjo tukahdutettiin 1920-luvulta lähtien. Tästä syystä aika ei hänen mukaansa ole vielä kypsä modernismin jättämiselle taakse ja siirtymiselle postmodernismiin, jota Pietilä pitää muutenkin ongelmallisena suuntauksena. Se ei kuitenkaan estä häntä soveltamasta postmodernistisen arkkitehtuurin keinoja modernismin kehittämisessä eteenpäin.

Kolmas johtopäätökseni on, että Pietilälle ideaalinen modernismi on ”futurismia”. Se on ajattelua ja toimintaa ohjaava näkemys, jossa menneisyys ja tulevaisuus ovat samanaikaisesti läsnä nykyhetkessä. Tämän takia Pietilä tunnistaa arkkitehtuurin historiastakin futurismeja, jotka ovat pyrkineet luomaan tulevaisuuden arkkitehtuuria siinä muodossa kuin se on kyseisenä aika-

na näyttäytynyt. Keskeistä Pietilälle futurismissa on kehitys ja valmius muuttua ajan mukana. Viime kädessä Pietilän futurismin päämäärä on keskeneräisen modernismin täydellistäminen ”mahdollisella arkkitehtuurilla”, joka on vielä löytämättä ja vasta muodostumassa.

Kaiken kaikkiaan artikkelini osoittaa, että Pietilän käsitys modernismista on paitsi monitahoinen myös syvälleläpäyvä. Siinä ei ole kyse arkkitehtuurin tyylistä tai entisestä poikkeavan arkkitehtuurin luomisesta vaan ”muodonmuutoksen jatkumosta”⁸⁰ – tavasta käsitellä niin menneisyyttä, nykyisyyttä kuin tulevaisuuttakin. Niinpä Pietilän liittäminen johonkin modernismin suuntaukseen edellyttää harkintaa. Yleisestikin ottaen tutkijoiden halu luokitella modernismia erilaisiin suuntauksiin ja antaa niille määritteitä ei välttämättä lisää ymmärrystä modernismin monimuotoisuudesta. Se voi pikemminkin vahvistaa vanhentunutta käsitystä modernismin valtavirran ulkopuolelle jääneistä suuntauksista ja arkkitehteistä – kuten Pietilästä – yksittäisinä poikkeuksina. Kenties epäintuitiivisesti esitän, että pitäytymällä erilaisia modernismin suuntauksia käsiteltäessä vain yhden käsitteen, ”modernismin” käytössä voitaisiin purkaa modernismin näennäistä yhdenmukaisuutta.

FM Tommi Aho on taidehistorian maisteriopiskelija Helsingin yliopistossa. Hän työskentelee Arkkitehtitoimisto Lahdelma & Mahlamäen viestintäpäällikkönä.

80 Pietilä, ”Kaamoslukemista,” 76.

